

СОРТОВА СЕРТИФІКАЦІЯ НАСІННЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАСІННЕВОЇ ГАЛУЗІ

Іванова Н.В., здобувач

Миколаївський державний аграрний університет

Виявлено основні проблеми функціонування вітчизняної насінневої галузі, визначено основні етапи розвитку вітчизняного ринку сортів та насіння. Досліджено вплив міжнародних профільних організацій на діяльність національного насінневого комплексу.

The main problems of the domestic seed industry, the main stages of the domestic market varieties and seeds. The influence of relevant international organizations to the activities of the national seed sector.

Постановка проблеми. Грунтово-кліматичні умови України є сприятливими для вирощування більшості сільськогосподарських культур. Проте рівень виробництва продукції рослинництва та її собівартість ще не задовольняє потреби національної економіки. Тому подальше покращання культурних рослин шляхом селекційного процесу по створенню вітчизняного конкурентоспроможного ринку новітніх сортів і гібридів, забезпечення високоякісним посівним і посадковим матеріалом товаровиробників усіх форм власності набуває стратегічно важливого значення. Крім того, вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) вимагає значних змін та реформ у сільському господарстві. Не є винятком вітчизняна система насінництва, яка не повною мірою враховує вимоги та норми міжнародних організацій. Тому сьогодні виникла необхідність у реформуванні даної системи, а саме в частині насінневого контролю, що дасть можливість отримати насіння високої якості, яке зможе скласти гідну конкуренцію на Міжнародному ринку. Вітчизняним аграріям необхідно усвідомити практично необмежені перспективи участі нашої держави на світовому ринку насіння. Існують реальні перспективи значного поширення українського насіння на теренах як ближнього, так і далекого зарубіжжя, але для цього необхідного, щоб його якість відповідала усім існуючим стандартам та обов'язковим вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання і функціонування насінневого ринку знайшли своє відображення у наукових працях багатьох видатних вчених, таких як: С.С. Бакай, Г.І. Омеляненко, І.П. Пазій, А.А. Шакієв та ін. Проте питанням підвищення якості сортової сертифікації насіння різних культур та збільшення на цій основі, економічної ефективності сільськогосподарського виробництва було приділено недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Селекцію сільськогосподарських культур в Україні ведуть 101 наукових установ, з яких 82 підпорядковано Українській академії аграрних наук. Над створенням сортів і гібридів в академії працює 3304 селекціонери, з яких 204 доктори наук і 1313 кандидатів наук. Напрями розвитку селекції на 2005 - 2011 рр. відображені у 14 науково-технічних програмах, де чітко поставлені завдання по виведенню нових сортів і гібридів, а також розвитку теоретичних і методичних досліджень технології селекційного процесу.

До Реєстру сортів рослин України на 2010 р. занесено 3305 сортів і гібридів, із них української селекції 2016, або 61 %, у тому числі системи Української академії аграрних наук – 1936, або 58,4 %. Площі сортів української селекції становлять близько 90 % посівів [1].

Для підвищення науково-методичного рівня селекційної роботи створено новітні наукові центри. Так на базі Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва працює Центр генетичних ресурсів рослин України у складі 37 установ - співвиконавців, якими сформовано Національний генетичний банк рослин, що нараховує 122,3 тис. зразків 250 культур та понад 300 диких споріднених видів. За цими показниками Центр входить до першої десятки світових генетичних банків рослин. На базі Селекційно-генетичного інституту створено Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення і Південний біотехнологічний центр у рослинництві. Нікітському ботанічному саду надано статус Національного наукового центру.

Проте на даному етапі розвитку галузі існує нагальна потреба у якнайшвидшій адаптації усієї системи до нових міжнародних вимог. У зв'язку з цим протягом останнього часу в Україні було здійснено ряд заходів, спрямованих на підвищення культури насінництва, які регламентувались відповідними нормативно – правовими документами. До таких заходів необхідно віднести зміну нормативних вимог до сортової чистоти насіння зернових культур, кукурудзи та сорго; запровадження ґрунтового та лабораторного сортового контролю; введення нових назв та складу категорії насіння; встановлення нового порядку відбору проб та пакування й маркування насіння тощо. Також для цього Україна виявила намір приєднатися до Схем сортової сертифікації Організації Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) та акредитувати Випробувальну лабораторію з оцінки якості насіння на право видачі Міжнародних сертифікатів ІСТА (Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння). Намагання України приєднатися до цієї міжнародної організації передбачають подальше впровадження системи сортової сертифікації насіння у відповідності до міжнародних вимог.

Таким чином, розвиток вітчизняного ринку сортів та насіння буде включати три основні етапи:

- селекційний процес, результатом якого є новостворений сорт;
- державне сортовипробування новоствореного сорту, під час якого здійснюється його ідентифікація та вивчення на предмет придатності для поширення в Україні;
- комерційний обіг сорту, в процесі якого здійснюється контроль насінництва, власне сортова сертифікація насіння [3].

Організація Економічного Співробітництва і Розвитку заснована в 1947 р. як європейська і лише з 1961 року існує як міжнародна організація, основною метою якої є досягнення економічного зростання в розвитку держав учасників та покращення умов життя і праці їх населення. У 2010 р. ОЕСР налічує 63 країни-учасниці. Насіннєві схеми ОЕСР представляють собою єдиний набір процедур, методів і прийомів, за допомогою яких здійсню-

ється моніторинг за якістю насіння в процесі розмноження, і які гарантують підтримання і збереження сортової ідентичності та сортової чистоти.

Сортова сертифікація представляє собою комплекс заходів щодо здійснення жорсткого контролю всіх етапів насінництва, спрямованих на підтвердження сортових та посівних якостей насіння, призначеного для реалізації. У зв'язку з цим, 19 листопада 2009 р. Україна приєдналася до двох Схем сортової сертифікації насіння ОЕСР, а саме: зернові культури і кукурудза та сорго. Обов'язок здійснювати сертифікацію насіння, призначеного для міжнародної торгівлі, та представляти Україну в ОЕСР покладено на Українську державну насінневу інспекцію [2].

Основними етапами контролю в процесі здійснення сертифікації є:

- польове інспектування насінневих посівів (допоміжний метод – ґрунтовий і лабораторний сортовий контроль);
- контроль за формуванням партій насіння (пакування і маркування);
- оцінка посівних якостей насіння (відбір проб та їх аналіз).

Вимоги, що висуваються на всіх етапах контролю, залежать від категорії насіння, що сертифікується. У відповідності з міжнародними вимогами в Україні запроваджено новий розподіл на категорії насіння, а саме:

- добазове насіння (ДН) – насіння первинних ланок насінництва (розсадники випробування потомств, розсадники розмноження), призначене для отримання базового насіння;

- базове насіння (БН) – насіння супереліти та еліти сортів (ліній, популяцій), призначене для отримання сертифікованого насіння;

- сертифіковане насіння (СН) – насіння першої (СН1), другої (СН2) та наступних (СНн) генерацій сортів, а також насіння першого покоління гібридів (F1), отримане з ділянок гібридизації.

Основними завданнями польового інспектування є:

- контроль за розміщенням та фітосанітарним станом насінницького посіву (просторова ізоляція та ін.);
- підтвердження сорту (порівняльна оцінка основних морфологічних ознак до офіційного опису);
- контроль сортової чистоти (однорідності) насінницького посіву.

Польове інспектування насінницьких посівів проводиться відповідно до “Порядку здійснення організації та контролю за проведенням апробації сортових посівів”, “Методики проведення інспектування насінницьких посівів зернових культур” та “Методики проведення інспектування сортових посівів кукурудзи та сорго”, які розроблені згідно з вимогами ОЕСР.

Важливим етапом у процесі сертифікації насіння є формування партії, її пакування та маркування. Ця процедура чітко регламентується “Правилами пакування та маркування насіння сільськогосподарських культур в Україні”. Що стосується насіння, призначеного для міжнародної торгівлі, то воно відрізняється, хоча і незначною мірою, лише етикетками для маркування партії. На фото показані зразки етикеток: а) для добазового насіння; б) базового насіння; в) сертифікованого (1 – генерації); г) сертифікованого (2 – генерації) [2].

Наступним етапом у процедурі сертифікації насіння є відбір проби від сформованої партії та її аналіз для оцінки посівних якостей насіння. Посівні якості насіння, призначеного для міжнародної торгівлі, повинні засвідчуватися сертифікатом міжнародного зразка, яким є Міжнародний Помаранчевий Сертифікат ІСТА. Право видавати такі сертифікати мають лише лабораторії, акредитовані ІСТА, тому виникла гостра необхідність мати таку лабораторію в Україні. В 1998 році постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. за № 1143 (із змінами) “Про вступ до Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (ІСТА)” було призначено уповноваженим представником Кабінету Міністрів України у Міжнародній асоціації з контролю за якістю насіння (ІСТА) Українську державну насінневу інспекцію. 23 грудня 2009 р. Випробувальна лабораторія Української державної насінневої інспекції отримала акредитацію на право видавати Міжнародні Сертифікати ІСТА на партію насіння, що засвідчує Сертифікат про акредитацію лабораторії.

Міжнародна асоціація з контролю за якістю насіння (ІСТА) бере свій початок з першого з'їзду представників європейських контрольних-насінневих станцій у 1906 р. в м. Гамбург. До 1924 р. була європейською організацією (European Seed Testing Association). У 1924 р. на конференції, що відбулася в Кембриджі, після вступу до асоціації США її було перейменовано на міжнародну (International Seed Testing Association).

Основною метою ІСТА є розробка, адаптація, публікація стандартних процедур і методик відбору проб та аналізу насіння, а також сприяння однаковому застосуванню цих процедур при оцінці насіння, яке надходить в міжнародний обіг [3].

Випробувальна лабораторія Укрдержнасінінспекції здійснює аналіз посівних якостей насіння за міжнародними методиками та видає Міжнародні сертифікати ІСТА (помаранчеві та сині) на насіння, призначене для експорту. Так, з моменту отримання акредитації лабораторією видано 16 Міжнародних Помаранчевих сертифікатів ІСТА на насіння об'ємом понад 190 тонн (соняшник, кукурудза, соя). Лабораторія оснащена сучасним обладнанням та укомплектована кваліфікованим персоналом, який здійснює аналіз посівних якостей насіння у відповідності з міжнародними стандартами.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що впровадження в Україні сортової сертифікації насіння за схемами ОЕСР, яка поширюється на всі держави-члени цієї організації, та видача єдиних документів на насіння дасть змогу нашій країні повноправно брати участь в міжнародній торгівлі насінням; підвищить сортову чистоту вітчизняного насіння на внутрішньому ринку; забезпечить зростання урожайності основних сільськогосподарських культур у межах 25-30 %; відкриє шлях насінню сортів української селекції на світовий ринок насіння; підвищить ефективність діяльності сільськогосподарських структур.

Література.

1. Наказ Міністерство аграрної політики України “Правила пакування та маркування насіння сільськогосподарських культур в Україні” № 130 від 27.02.2009 р.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. за № 1143 “Про вступ до Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (ІСТА)” зі змінами та доповненнями.
3. Наказ Міністерства аграрної політики України “Про затвердження Програми розвитку селекції та насінництва” № 181/60 від 23.06.2001 р.